

# АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА ТА ДІЗНАННЯ

УДК 343.13

**О. О. БОНДАРЕНКО,**

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,  
доцент кафедри кримінального процесу  
навчально-наукового інституту підготовки фахівців  
для підрозділів слідства та дізнання  
Харківського національного університету внутрішніх справ*

## ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОГО ОСВІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Визначено сутність судово-медичного освідування. Запропоновано процесуальний порядок призначення освідування та визначено статус осіб, які його проводять.

### **БОНДАРЕНКО А. А. ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКОГО ОСВИДЕТЕЛЬСТВОВАНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ**

Определена сущность судебного-медицинского освидетельствования. Предложен процессуальный порядок назначения освидетельствования и определен статус лиц, которые его проводят.

### **BONDARENKO O. PROBLEMS OF FORENSIC AND MEDICAL EXAMINATION IN CRIMINAL PROCEDURE**

The essence of forensic and medical examination is determined. Procedural order of appointment of examination is offered and status of people who conduct it is determined.

Нові реалії, в яких перебуває Україна у зв'язку з європейською інтеграцією та реформуванням кримінально-процесуального законодавства, викликають необхідність переосмислення багатьох положень процесуальної теорії. Не є винятком і положення кримінально-процесуального законодавства, які регламентують порядок використання у судочинстві спеціальних знань.

Удосконалення процесуальних форм взаємодії слідчого з особами, які володіють спеціальними знаннями, має важливе теоретичне і практичне значення. Однією з таких форм є залучення судово-медичного експерта або лікаря до проведення судово-медичного освідування (ч. 2 ст. 193 КПК України).

Дане питання було предметом дослідження багатьох учених (Г. І. Грамовича, Ю. А. Калінкіна, В. Н. Махова, Б. В. Романюка тощо). Незважаючи на це, на сьогодні залишаються не визначеними сутність судово-медичного освідування, процесуальний механізм його призначення, а також статус осіб, які його проводять, що і є **метою** даного дослідження.

Відсутність у законі чіткої регламентації порядку проведення судово-медичного освідування викликало розбіжності серед учених у визначенні його сутності. Так, у науковій

літературі освідування розглядалося як різновид огляду, судово-медичної експертизи, самостійна слідча дія тощо [1, с. 12–16; 2, с. 13; 3, с. 7; 4, с. 14; 5, с. 28].

Б. В. Романюком необґрунтовано висловлювалася точка зору щодо можливості проведення судово-медичного освідування лише слідчим, оскільки вказана дія є слідчою дією, тобто її не вправі проводити інший суб'єкт. Разом із цим учений стверджує, що судово-медичний експерт або лікар, котрі залучаються слідчим до проведення судово-медичного освідування, виконують лише пізнавальну функцію [6, с. 12]. Із такою думкою погодитися не можна, оскільки в певних випадках слідчий не зможе провести судово-медичне освідування через брак спеціальних знань і йому доведеться звертатися до обізнаних осіб за допомогою, надання якої матиме самостійний характер.

На думку Ю. Г. Торбіна та Є. В. Баранова, у разі, коли слідчий доручає проводити освідування лікарю, останній набуває процесуального статусу спеціаліста [3, с. 10]. Наведене твердження є неправильним, оскільки неприпустимо змішувати функції спеціаліста в процесуальному розумінні (ст. 128<sup>1</sup> КПК України) із діяльністю інших обізнаних осіб у

кримінальному судочинстві.

Справедливою є точка зору В. М. Махова, який вказує на неприпустимість ототожнювання діяльності осіб, котрі проводять судово-медичне освідчування, з діяльністю спеціаліста, оскільки регламентація участі вказаних суб'єктів кримінального судочинства у справі передбачає різні засоби процесуальної фіксації її результатів [7, с. 71].

Наявність таких особливостей спонукає виділити проведення судово-медичного освідчування в окрему форму використання спеціальних знань.

Слід відзначити, що ст. 193 чинного Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК), визначаючи підстави для призначення судово-медичного освідчування, просто вказує на необхідність його проведення. Натомість п. 3 ст. 257 проекту КПК [8] передбачає проведення даної дії лише в разі оголення особи, яка підлягає освідчуванню, іншої статі, ніж слідчий. Вважаємо, що визначати необхідність призначення даної дії повинен слідчий, адже лише оголення особи при проведенні освідчування не може бути єдиною підставою для його призначення.

Доцільно також звернути увагу на те, що Кримінально-процесуальний кодекс не регламентує порядок залучення судово-медичного експерта та лікаря до проведення судово-медичного освідчування. Він лише передбачає проведення даної дії «за вказівкою слідчого» (ч. 2 ст. 193 КПК України) або «за дорученням слідчого» (п. 3 ст. 257 проекту КПК України), характер якого законом не визначається. Лише у «Правилах судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень», затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я СРСР від 11 грудня 1978 р. № 1208, вказувалося на письмовий характер доручення органів прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Комітету державної безпеки і суду про проведення судово-медичного освідчування. При цьому, знову ж таки, форма такого доручення не визначалася.

На нашу думку, що залучення судово-медичного експерта та лікаря до проведення судово-медичного освідчування слід здійснювати за письмовим дорученням слідчого, про що необхідно внести зміни до ч. 2 ст. 193 КПК України. Запропонована форма залучення обізнаних осіб до участі у кримінальній справі відповідає порядку ініціації слідчим взаємодії з іншими суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності, передбаченому ч. 3

ст. 114 і ст. 118 КПК України.

Письмове доручення може бути адресоване як певній обізнаній особі, що повинна провести дану процесуальну дію, так і керівнику установи чи організації, де вона працює. Керівник установи, отримавши доручення, зобов'язаний забезпечити його виконання, доручивши проведення судово-медичного освідчування підлеглій особі, яка узгоджує зі слідчим організаційні питання (наприклад час доставлення обвинуваченого, підозрюваного). Вказана процесуальна дія, як правило, проводиться за місцем знаходження її виконавця, що в більшості випадків обумовлюється необхідністю використання приладів та спеціального обладнання.

Порядок проведення судово-медичного освідчування виходить за межі кримінально-процесуальної регламентації та визначається відомчими нормативними актами, які регламентують діяльність судово-медичних експертів та лікарів під час виконання даної дії.

Оскільки судово-медичне освідчування є процесуальною дією, вважаємо доцільним врегулювати статус осіб, які його проводять, у КПК, що сприятиме підвищенню якості та ефективності його виконання. Так, ст. 193 КПК України необхідно доповнити положеннями, котрі б надавали судово-медичному експерту і лікарю, які виконують судово-медичне освідчування, право: знайомитися з матеріалами, що стосуються предмета судово-медичного освідчування; порушувати клопотання про надання додаткових матеріалів; отримувати винагороду за проведення даної процесуальної дії, якщо її виконання не входить до кола їх службових обов'язків; на забезпечення безпеки.

Судово-медичного експерта та лікаря слід також наділити обов'язком: виконати судово-медичне освідчування і повідомити про це особу, яка доручила його проведення; без дозволу дізнавача чи слідчого не розголошувати дані матеріалів перевірки заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини і події, дізнання або досудового слідства, що стали їм відомі у зв'язку з проведенням освідчування; заявити самовідвід за наявності для цього підстав; повідомити дізнавача або слідчого про самовідвід та його підстави. Підставами для відводу вказаних осіб пропонуємо вважати правила, передбачені ст. 62 КПК України.

Крім цього, доцільно було б передбачити кримінальну відповідальність осіб, які виконують судово-медичне освідчування, за складання завідомо неправдивого акта або довідки про

його проведення; розголошення даних матеріалів перевірки заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини і події, дізнання або досудового слідства.

Запропонований процесуальний статус осіб, які проводять судово-медичне освідчування, на перший погляд, ототожнює їх із діяльністю експерта, але між ними існують суттєві відмінності. Так, судово-медичне освідчування найчастіше проводиться у випадках необхідності виявлення та засвідчення на тілі людини слідів злочину (подряпин, синців, слідів укусів, дії хімічних препаратів тощо) або ж певного стану особи (алкогольного чи наркотичного сп'яніння, вагітності тощо). Воно може бути також проведене і в тому разі, коли слідчий сам не вправі освідчувати особу іншої статі. При проведенні ж судово-медичної експертизи вирішуються набагато складніші та важливіші для справи питання. Судово-медичне освідчування є своєрідною формою огляду тіла людини судово-медичним експертом чи лікарем, мета якого полягає в констатації на основі спеціальних знань фактів, що належать до сфери судової медицини, а метою судово-медичної експертизи є проведення дослідження, яке здійснюється не лише для вищевказаної констатації, але й для встановлення і об'єднання походження та взаємозв'язку цих фактів. Крім цього, судово-медичне освідчування не може замінити судово-медичну експертизу. По-різному КПК регламентує і порядок оформлення результатів даних дій.

Слід відзначити, що чинне кримінально-процесуальне законодавство, регламентуючи оформлення результатів судово-медичного

освідчування, обмежується лише вказівкою на те, що про його проведення складається акт або довідка (ч. 4 ст. 193 КПК України). У свою чергу ст. 257 проекту КПК узагалі не передбачає назви документу, який би фіксував результати проведення даної процесуальної дії. На відміну від цього, п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1998 р. № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» [9] визначає назву такого документа – акт судово-медичного обстеження. Вважаємо за доцільне усунути даний недолік, закріпивши у відповідних нормативно-правових актах положення, згідно з якими результати даної дії повинні оформлюватися актом або довідкою судово-медичного освідчування.

Таким чином, проведення судово-медичного освідчування є окремою формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Воно повинно виконуватися за письмовим дорученням слідчого, яке може адресуватися певній особі або керівнику установи, де вона працює. Статус судово-медичного експерта та лікаря, які проводять дане освідчування, має регламентуватися в КПК. Акт та довідку судово-медичного освідчування слід відносити до такого виду джерел доказів як «інші документи» (ч. 2 ст. 65 КПК).

Положення, сформульовані в даній статті, являють собою суб'єктивне бачення шляхів вирішення проблемних питань, які виникають під час призначення судово-медичного освідчування, що заслуговує на подальше комплексне дослідження як науковців, так і практиків.

### Література

1. Винницький Л. В. Теория и практика освидетельствования на предварительном следствии : учеб. пособие / Л. В. Винницький. – Караганда : Караганд. высш. шк., 1982. – 99 с.
2. Андрианова Ю. С. Освидетельствование по делам о преступлениях против личности (процессуальные, криминалистические и психологические аспекты) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Ю. С. Андрианова. – Л., 1986. – 22 с.
3. Торбин Ю. Г. Освидетельствование подозреваемого на предварительном следствии : учеб. пособие / Ю. Г. Торбин, Е. В. Баранов ; под ред. Г. Ю. Зуйкова. – К. : НИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1981. – 68 с.
4. Калинин Ю. А. Участие в уголовном судопроизводстве лиц, обладающих специальными познаниями : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Ю. А. Калинин. – М., 1981. – 19 с.
5. Грамович Г. И. Проблемы теории и практики эффективного применения специальных знаний и научно-технических средств в раскрытии и расследовании преступлений : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Г. И. Грамович. – Киев, 1989. – 44 с.
6. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний

процес та криміналістика; судова експертиза» / Б. В. Романюк. – К., 2002. – 20 с.

7. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений : монография / В. Н. Махов. – М. : Изд-во РУДН, 2000. – 296 с.

8. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : проект від 13 груд. 2007 р. № 1233 / підготовл. робочою групою у складі народних депутатів України В. Р. Мойсика, І. В. Вернидубова, С. В. Ківалова, Ю. А. Кармазіна. – Режим доступу: [http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb\\_n/-webproc4\\_1?pf3511=31115](http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/-webproc4_1?pf3511=31115).

9. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 трав. 1997 р. № 8 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1963–2008 рр. – Вид. 5-е, змін. та доп. – Х. : Одиссей, 2009. – С. 434–443. – Зі змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 25 травня 1998 р. № 15.

*Надійшла до редколегії 15.07.2010*

---